

Зважаючи на виявлені проблеми, нами було обґрунтовано теоретичні підходи з метою підвищення ефективності процесу формування уявлень старших дошкільників про предмети: сформульовано принципи роботи, удосконалено зміст пізнавальної діяльності, дібрано відповідні методи та обґрунтовано особливості організації.

Ознайомлення з предметами передбачало: розвиток навичок спостерігати за предметним світом, здатність помічати особливе, бачити суперечності й проблеми; розвиток навичок вирізняти суттєві ознаки явищ та подій (бачити зв'язки і відношення між предметами та явищами дійсності; порівнювати предмети й явища, помічати й відшукувати подібне й відмінне у предметах і явищах дійсності; аналізувати та узагальнювати, групувати й класифікувати на основі виділення суттєвих ознак); виховання ціннісного ставлення до предметного світу. Пізнання предметного світу здійснювалося у предметно-практичній, художньо-естетичній, ігровій та навчальній діяльності.

Отже, здійснене експериментальне дослідження, аналіз теорії та практики дошкільного виховання підтвердили актуальність окресленої проблеми дослідження як для педагогічної науки, так і для суспільства загалом. Пріоритетами сучасної педагогіки мають стати реалізація особистісно орієнтованого підходу до виховання дитини дошкільного віку як суб'єкта життєдіяльності, здатного ціннісно ставитися до світу, визнання необхідності формування цілісної картини світу, у тому числі й про предметний світ.

Список використаної літератури

1. Базова програма розвитку дитини дошкільного віку “Я у Світі” / Наук. кер. та заг. ред. О. Кононко. – 3-тє вид., випр.. – К. : Світич, 2011. – 430 с.
2. Венгер Л. А. Воспитание от рождения до 6 лет : кн. для воспитателя дет. сада / под ред. Л. А. Венгера. – М. : Просвещение, 1988. – 164 с.
3. Винославська О. В. Психологія : [навч. посіб.] / О. В. Винославська. – К. : ІНКОС, 2005.
4. Дыбина О. В. Предметный мир как средство формирования творчества у детей : [монография] / О. В. Дыбина . – М. : Педагогическое общество России, 2002. – 456 с.
5. Косьюков М. А. Предметный мир как объект культурологии // Формирование дисциплинарного пространства культурологии : материалы научн.-метод. конф. (16 января 2001 г., Санкт-Петербург). – СПб. : Санкт-Петербургское философское общество. Серия Symposium. Вып. 11., 2001. – С. 57–61
6. Логинова В. И. Формирование системности знаний у детей дошкольного возраста / В. И. Логинова. – Л. : Лениздат, 1984. – С. 78.

І. М. Шкільна,
м. Київ

ВИКОРИСТАННЯ КОНЦЕПТУАЛЬНИХ ЗАСАД І. Д. БЕХА У ВИХОВАННІ КУЛЬТУРИ ГІДНОСТІ СТАРШИХ ПІДЛІТКІВ У ПОЗАУРОЧНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ

У статті розкрито концептуальні засади І. Д. Беґа у вихованні культури гідності старших підлітків у позаурочній діяльності.

Ключові слова: *культура гідності, старші підлітки, позаурочна діяльність, виховання.*

Виховання у сучасних умовах ставить перед педагогами завдання виховати активну, творчу особистість, здатну до саморозвитку, самовдосконалення. Гідність

є базовою гуманістичною цінністю, що ґрунтується на визнанні цінності кожної людини та свідомому ставленні людини до самої себе визнанні її місця і ролі у суспільстві, тоді як культура гідності є результатом виховання, що забезпечує ціннісне ставлення до людини і умови за яких вона може реалізувати себе.

Виховання культури гідності у старших підлітків здійснюється як на уроках, так і у позаурочній діяльності. Важливою умовою організації виховної позаурочної діяльності є опора на вже здобуті школярами на уроках етичні знання, які мають реалізовуватись у практичній діяльності, що сприяє виробленню відповідних умінь і навичок, необхідних для самостійного життя.

Процесу виховання культури гідності у старших підлітків має передувати психологічна підготовка дітей до її засвоєння. Важливо створити умови для переживання дітьми гідності як надцінності на особистісному рівні через рефлексію та стимулювати до вироблення відповідної мотивації. У своєму дослідженні ми спиралися на положення І. Д. Беха, згідно з яким „рефлексія розуміється як засіб усвідомлення суб’єктом підґрунтя власних дій, як направленість мислення на себе, на власні процеси і власні продукти” [1, с. 9–12]. Реалізуючи поставлені завдання у вихованні культури гідності старших підлітків у позаурочній діяльності, ми застосовували різні *види рефлексії*, описані й досліджені І. Д. Бехом, зокрема *регулятивну рефлексію* (внутрішнім об’єктом якої є увага, що визначає зосередженість і спрямованість виховного процесу), *визначальну рефлексію* (осмислення суб’єктом свого “Я” та усвідомлення того, що віддаляє його від досконалості), *синтезуючу рефлексію* (узгодження гуманістичних цінностей з “Я-духовним”), *створювальну рефлексію* (розвиток і саморозвиток особистості). Усі згадані типи рефлексії ми розглядаємо у контексті механізмів виховання культури гідності у старших підлітків, що забезпечуються *методами переконання, умовляння, рефлексивно-експліцитним* та іншими, спрямованими на усвідомлення та глибоке розуміння сутності і значущості культури гідності.

У своєму дослідженні ми спираємось на основні функції рефлексії, зокрема:

- породжувальну (спрямована на усвідомлення особистістю значущості окремих базових гуманістичних цінностей, які поки що не мають якісного вираження);
- акмецентровану (спрямована на розширення і поглиблення гуманістичних цінностей особистості);
- самоутверджувальну (спрямована на створення цілісного “Я”);
- самозахисну (спрямована на збереження суб’єктом свого “Я”);
- самоціннісну (спрямована на позитивне самоставлення, самопізнання, самооцінку, визнання власної цінності);
- консолідуючу (поєднує здібності, гуманістичні цінності, емоційні переживання, вольові зусилля, що визначає перспективи розвитку);
- душевного умиротворення (відображає процеси рівноваги – нерівноваги, спрямована на пошуки і прийняття життєвих рішень).

Ми цілком поділяємо думку І. Д. Беха стосовно того, що роль рефлексії у вихованні культури гідності надзвичайно важлива і є тим внутрішнім підґрунтям, на основі якого можливе розгортання всього виховного процесу. Від її глибини залежить ставлення підлітків до самих себе, до інших, до

Батьківщини. “Однак на цьому етапі самодіяльність “Я” не закінчується. “Я” продовжує свою активність у плані ставлення до свого головного продукту, викликаючи радість, задоволення, насолоду. Ці позитивні емоційні переживання можуть стати новою самоцінною мотивацією “Я” самостійно змінювати себе, поступившись при цьому довільному спонуканню, яке тривалий час було провідною у процесі сходження особистості до духовності” [2, с. 15].

Рефлексія розглядається нами як важливий чинник формування гуманістичної мотивації у дітей, що охоплює сприйняття і трансформацію суб’єктом зовнішніх і внутрішніх впливів; вибір мети, рішення, типу поведінки; очікування значущості власних дій та їхніх результатів; корекцію зусиль, залежно від ступеня досягнення мети, результатів і рівня очікуваної винагороди. “Мотивування – процес спонукання людини до діяльності та спілкування для досягнення особистої мети або мети організації. Мотивувати – це означає створити потяг або потребу, що спонукають особистість діяти з певною метою. Потреба в даному випадку виступає як внутрішній аспект мотивування, а мета – як зовнішній” [8, с. 141].

Інтерес для нашого дослідження становить *рефлексивно-експліцитний метод*, розроблений І. Д. Бехом, який спрямований на зв’язок із реальним життям дитини, її потреби, прагнення, моральні якості і передбачає орієнтацію на шляхетні складові моральної структури вихованця, довіру до нього, зв’язок виховних дій із самоповагою дитини, удосконалення буденно-ділового ареалу шкільного життя старших підлітків. Це дає дітям змогу реалізувати себе: від реального морального до ідеального морального, ставлення до себе як вищої моральної цінності, усвідомлення наслідків моральних дій у власному удосконаленні.

Використовуючи рефлексивно-експліцитний метод, педагоги мають реалізувати такі ключові позиції:

- визначити конкретний зміст і значення культури гідності (власна гідність, людська гідність, національна гідність) з опорою на спогади вихованців, їхні власні переживання, можливі суб’єкт-суб’єктні дії;
- за допомогою причинно-наслідкового ланцюжка простежити механізм цієї чи іншої гуманістичної цінності;
- простежити вплив гуманістичних цінностей на Я-доброцентроване і на Я-егоцентроване вихованців;
- як переживає проблему культури гідності особистість (колектив, група, громада), на яку спрямована моральна дія;
- чим винагороджується дотримання культури гідності;
- що є антиподами культури гідності;
- які життєві обставини, звички породжують негативні явища, що заперечують культурі гідності;
- яким чином їх можна подолати.

Отже, рефлексивно-експліцитний метод, який спирається на особистий досвід старших підлітків, допоможе краще усвідомити сутність культури гідності та дотримуватися її у власному житті.

Серед *вербальних методів* виховання ефективними є *етична бесіда, диспути, розповідь*. Бесіди сприяють кращому засвоєнню старшими підлітками

знань про культуру гідності, за допомогою цілеспрямованих і вміло поставлених запитань спонукають учнів до пригадування вже відомих знань та переведення їх у власну життєву практику шляхом самостійних роздумів, узагальнень, висновків.

Свою ефективність у вихованні культури гідності доводять *диспути*. Під час диспуту старші підлітки обмінюються поглядами з конкретної проблеми, висловлюють різні думки, колективно обговорюють питання із зазначеної проблеми, відстоюють власну позицію, переконуються у правильності чи помилковості своїх суджень, отримують нові знання, вчаться їх висловлювати, аргументувати, дотримуючись принципу взаємоповаги до співрозмовника. Педагоги звертають увагу дітей на те, як важливо вчитись вислуховувати інших, не перебиваючи, після чого чітко формулювати власні аргументи, аналізувати, узагальнювати, робити висновки.

Також у своїй практиці ми досить широко використовували метод переконання. Різноманітні кризові явища у житті, моральна невизначеність, різне розуміння гуманістичних цінностей у сім'ї і школі породжують розбіжність в етичних поглядах, судженнях, оцінках, уподобаннях старших підлітків, які часто бувають помилковими чи негативними. У подібних випадках метод переконання з необхідною аргументацією був найбільш доцільним для переорієнтації підлітків, зміни їхньої позиції, усвідомлення значущості тих чи інших гуманістичних цінностей. Зазначений метод потребував коректного використання без тиску на дитину, чіткості та визначеності позиції педагога.

Під час експериментально-дослідної роботи свою ефективність довів метод умовляння, який використовувався з метою корекції та вироблення у старших підлітків розуміння причинно-наслідкових зв'язків власної поведінки, глибокого осмислення та усвідомлення власних дій, що стосуються різних сфер життя старших підлітків, їхньої взаємодії з дорослими і однолітками. Цей метод забезпечував особистісно орієнтований підхід, використовувався в індивідуальній і груповій роботі, вимагав довірливих стосунків суб'єктів виховного процесу.

Таким чином, концептуальні засади, розроблені І. Д. Бехом є важливим підґрунтям виховання культури гідності старших підлітків, а розроблені ним методи виховання засвідчили свою ефективність і можуть бути використані у масовій шкільній практиці.

Список використаної літератури

1. Бех І. Д. Духовні цінності як надбання особистості / Іван Дмитрович Бех // Рідна школа. – 2012. – № 1–2 (985–986). – С. 9–12.
2. Бех І. Д. Рефлексія в дзеркалі духовності особистості / Іван Дмитрович Бех // Теоретико-методичні проблеми виховання дітей та учнівської молоді : зб. наук. пр. – Вип. 15, книга 1, – Кам'янець-Подільський : Видавець ПП Зволейко Д. Г., 2011. – 528 с.
3. Бех І. Д. Рефлексія у духовному “Я” особистості / Іван Дмитрович Бех. – К. : Рідна школа. – 2011. – № 8–9 (980–981). – С. 9–14.
4. Бех І. Д. Рефлексивно-експліцитний метод у вихованні особистості / Іван Дмитрович Бех // Рідна школа. – 2012. – № 12 (996). – С.3–7.
5. Психологічний словник / авт.-уклад.: В. В. Синявський, О. П. Сергеєнкова ; за ред. Н. А. Побірченко. – К. : Наук. світ, 2007. – С. 141.